

ISSN: 2545-0573

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДОБРАЧНЫХ ФАКТОРОВ ПОДГОТОВКИ МАЛЬЧИКОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Шоиستا Муратова

Самарқанд давлат университети Психология назарияси ва амалиёти кафедраси таянч докторанти Самарқан давлат Тиббиёт университети Педагогика ва психология кафедраси ўқитувчиси

ARTICLE INFO.

Ключевые слова:

Переходный период, конституция, семейные конфликты, любовь, психологическое состояние, индивидуальные качества, более адекватные, супружеские отношения.

Аннотация

Нам необходимо обогащать молодежь знаниями о семейной жизни, возможно, со школьного возраста, чтобы мы могли подготовить почву для того, чтобы сегодняшний подросток или подросток завтра стал самостоятельным семьянином, главой семьи, укрепил свою будущую семейную жизнь. Рекомендуется, чтобы наша молодежь глубоко понимала психологические состояния подросткового возраста, психологию периода повышенного влечения к противоположному полу и уделяла больше внимания не только воспитанию, но и воспитательным аспектам, чтобы они не нарушать их дальнейшую жизнь.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2022 LWAB.

Кириш. Жаҳон миқёсида оила-никоҳ анъаналари ва қадриятларига нисбатан оқилона муносабатда бўлиш устувор вазифа бўлиб қолмоқда. Шундан келиб чиқиб, оила-никоҳ муносабатлари ва ёшларни, хусусан, ўғил болаларни оилавий ҳаётга тайёрлаш жараёнини комплекс ўрганиш, уларнинг ҳали яхши ўрганилмаган ижтимоий-психологик хусусиятларини илмий тадқиқ этиш жиддий аҳамият касб этмоқда. Мазкур вазифаларни бажаришга йўналтирилган замонавий тадқиқотларда ёшларни оилавий ҳаётга маънавий-маърифий, ижтимоий-психологик жиҳатдан тайёрлаш, уларни оилани мустаҳкамловчи омил сифатида қўллаш билан боғлиқ муаммолар ўрганилмоқда. Шунга қарамаздан, ёшларни, хусусан, ўғил болаларни оилавий ҳаётга тайёрлашнинг ижтимоий-маданий, ҳудудий, ижтимоий-психологик ва этнопсихологик хусусиятларини ўрганиш асосида психологик тавсифномасини ишлаб чиқиш масалалари ҳануз долзарблигача қолмоқда.

Ҳозирги замон никоҳ-оила муаммоларини ўрганишга бағишлаб ўтказилган қатор тадқиқотларда бугунги кунда энг муҳим муаммолардан бири - ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш ва ҳозирги замон оилаларида никоҳ омиллари хусусиятларини ўрганиш масалалари эканлиги тасдиқланмоқда. Шунга асосан биз ҳам ўз тадқиқот ишимизни ёшларни оилавий ҳаётга

тайёрлашнинг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўрганишга қаратдик. Олинган натижалардан маълум бўлишича ёшларнинг бўлғуси оилавий турмуш тўғрисидаги тасаввурларини аниқлаш ва уларни тўғри шакллантириш таълим-тарбиянинг муҳим томони бўлиб, бу жараёни тўғри ташкил қилиш ёшларнинг бўлажак оилавий турмушга тайёргарлигини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Ёшларни балки мактаб давридан бошлаб оилавий ҳаёт тўғрисидаги билимлар билан бойитишимиз лозим, шундагина биз бугунги ўсмир ёки ўспирин эртанги кун мустақил оила эгаси, оила бошлиғи бўладиган ёшларни келажак оилавий ҳаётларини мустаҳкам бўлишлигига замин тайёрлаган бўламиз. Ёшларимизни айна етуклик пайтларидаги психологик ҳолатларни, ўзга жинсга нисбатан мойилликнинг кучайган даври психологиясини чуқур англаб етиб, келгуси ҳаётларини поймол қилмасликлари учун нафақат таълимга, балки тарбиявий томонларга ҳам эътиборни кучайтириш лозимлигини тавсия этилади. Биз ёшларимизга шундай тарбия бермоғимиз жоизки, улар келгуси ҳаётларида ҳар қандай тўсиқларни енга олиб, мустаҳкам оила ярата олишсин.

Оиланинг келгусида мустаҳкам бўлиши ёшларнинг ўзбек миллатига хос хулқи, кишиларга бўлган муносабати, поклиги, тўғрилиги, шарм-ҳаёси, иффати, одоб-ахлоқи, меҳнатсеварлиги, жамоатчилик ўртасида ўзини тута билиши ҳамда оилада, мактабда ва барча таълим муассасаларида гигиеник ва жинсий тарбия масалаларини пухта эгаллаб боришига боғлиқ. Маълумки, ҳозирги даврда оила муаммолари орасида ўзаро муносабат ва ёш авлодни мустақил ҳаётга тайёрлаш, яъни оилани бошқарадиган қилиб тарбиялаш шу куннинг долзарб масаласи ҳисобланади. Дарҳақиқат ҳар бир ота-она ёш йигит-қизнинг онгида ўзбек миллатига хос урф-одатлар, кадрятлар, миллий анъаналарни таркиб топтириб бориши керак.

Кузатишлардан айрим ёшларнинг оилавий ҳаётга тайёр эмасликлари, ўзаро келишмовчилик, бир-бирини ҳурмат қилмаслик, хиёнат, рашк, оилада жиддий масъулият ҳиссининг етишмаслиги, енгил-елпи ҳаёт кечиршига ўрганиб қолиш, жинсий номутаносиблик, муносабатларнинг гигиеник, физиологик ва психологик хусусиятларини яхши билмаслик ҳолатлари аён бўлмоқда.

Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш вазифалари куйидагиларни ўз ичига олади:

йигит ва қизлар ўртасида ахлоқий муносабатларни тўғри шакллантириш ва тўғри йўлга қўйиш;

ўспиринларда ўзаро ҳурмат, дўстлик, самимий ҳамкорлик каби юксак инсоний ҳис туйғуларни ривожлантириш;

ахлоқий тарбиянинг биологик ижтимоий жиҳатларини, йигит ва қизларнинг ўсиш хусусиятлари ҳамда ўзига хос хусусиятлари тўғрисида ёшларда илмий тушунчалар ва ҳаққоний тасаввурларни ҳосил қилиш;

йигит ва қизларни жисмонан бақувват, соғлом, юқори маданиятли, барқарор кадрятли, хулқ-атворли, иродали шахс сифатида шаклланишига ёрдам бериш;

турмуш қувончлари ва ташвишлари, оғирликлари, аччиқ-чучукларини тасаввур этишга ҳамда бундай вазиятларда ўзини тута билиш усулларини шакллантириб бориш;

маънавий ва руҳий жиҳатдан камолотга етказиб, юксак ахлоқ меъёрларини ўзида мужассамлаштириш, миллий қиёфа хусусиятларини ўзлаштиришлари учун шароит яратиш;

оилада куёв-қайлиқнинг ўзаро бурчларини ҳамда қайнона-қайнота, қариндош-уруғ, хонадоннинг яқин кишилари олдидаги бурчларини англашга ўргатиш;

ўспиринларни келин-куёвнинг янги шарт-шароитга қўникиши, ўзгача турмуш тарзига, урф-одатларига мослашув усуллари ҳақидаги маълумотлар билан таништириш.

Қуйида ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашда никоҳ олди омилларига эътиборни қаратамиз. Гап никоҳ олди омиллари ҳақида борар экан, шунини таъкидлаб ўтиш жоизки, никоҳ олди омиллари у

ёки бу никоҳнинг юзага келишига асос бўлган кўплаб ижтимоий, иқтисодий, биологик, физиологик, маънавий, ахлоқий ва бугунги кунларимиз учун энг муҳим бўлмиш психологик омилларни ўзида мужассамлаштирган, кўп қиррали омиллар комплексидан иборат бўлиб, оила кураётган ёшларнинг, шу ўзлари кураётган оилавий ҳаётларига қай даражада «етилган»ликларини белгилаб беради. Бу ерда энг муҳими шу ёшларнинг оилавий ҳаётга, никоҳ талабларига қай даражада жавоб бера олишлиги назарда тутилади.

Ҳозирги замон оиласининг ижтимоий-психологик муаммоларини ёритишга бағишланган психологик адабиётларда никоҳ олди омилларининг турлича шакллари, кўринишлари фарқланади. Қуйида Сизнинг эътиборингизга уларнинг айримлари ҳақидаги маълумотларни ҳавола этамиз.

Никоҳ олди омиллари қаторига шу оила кураётган ёшларнинг: оилавий ҳаётга етуклиги, уларнинг оила қуриш мотивлари, уларнинг оила қуришгунларига қадар бир-бирларини танишлик муддати (қанча вақт бир-бирини танишлиги) шартлари ва шароитлари, уларни ўзларининг бўлғуси оилавий ҳаётлари ҳақидаги тасаввурлари кабиларни киритиш мумкин. Албатта бу омилларнинг ҳар бири турли ёшларда турлича характерда бўлиши мумкин, шу билан бирга уларнинг ҳар бири, ўз навбатида, яна бир неча турларга фарқланади.

Никоҳ олди омиллари классификациясида қайд этиб ўтилган омиллардан яна бири ёшларни оила қургунларига қадар бир-бирларини қанча вақт билганликлари, улар қандай шароит ва шартларга кўра танишиб оила қуришларидир. Бу омиллар никоҳ мустаҳкамлигига қандай таъсир кўрсатиши мумкин.

Албатта, оила қуришдан олдин бўлажак эр-хотинлар бир-бирларини маълум бир муддат бўлажак эр ёки хотин сифатида билиб юрсалар, бир-бирларининг шахсий хусусиятлари, индивидуал сифатлари, қизиқишлари, дунёқарашлари, шахсий йўналганликлари ҳақида адекватроқ тасаввур ва маълумотларга эга бўлсалар, бу тасаввур ва маълумотлар уларга биргаликдаги ҳаётларида бир-бирларини тушуниб, бир-бирларига мослашиб кетишларига ёрдам бериши мумкин.

Ҳозирги ёшларимизга жуда яхши маълумки, оила кодексига биноан никоҳдан ўтиш учун ариза берганларидан сўнг бир ой (аниқроғи 33 кун) муҳлат берилади. Мабодо, шу фурсат мобайнида улар ўз ниятларидан қайтиб қолгудек бўлсалар, уларнинг талаби қондирилиб, кўзда тутилгандек, никоҳ қайд қилинмайди. Ҳеч бир яширадиган жойи йўқки, республикамизда истиқомат қилаётган ёшларнинг ҳаммаси ҳам никоҳдан ўтишга оид мавжуд қонун-қоидалардан етарли даражада хабардор эмас ва айрим ҳудудларда ҳамма вақт ҳам бу қоидаларга амал қилинавермайди. Лекин ёшларимиз, айниқса, сиз - ўқувчи ёшларимизга никоҳ-оила муносабатларининг қонуний жиҳатларидан ҳам хабардор бўлиб қўйиш фойдадан холи эмас.

Хўш, шу фуқаролик ҳолатини қайд этиш бўлимлари томонидан берилган 33 кун муҳлат ёшларимизнинг бир-бирларини мумкин қадар билиб олишлари учун етарлими? Бўлажак эр-хотинлар бир-бирларини тўла билиб олишлари учун қанча вақт керак?

Бу ерда гап бирор-бир буюмни, техника ёки компьютерни эмас, одамни билиш ҳақида кетаяпти. Психологларнинг таъкидлашича, одам бу энг мураккаб билиш объектидир. Уни ҳеч қачон ва ҳеч ким мутлоқ ва батафсил била олмайди. Чунки у ҳар куни ривожланишда, шаклланишда, ўсишда, ўзгаришда бўлган мураккаб биологик, физиологик, психологик, ижтимоий психологик, ижтимоий жараёнлар, ҳолатлар, хусусиятлар мажмуини ўзида мужассамлаштирган энг олий ва шу билан бирга энг мураккаб мавжудоддир. Унинг сир-синаотлари коинот сир-асрорларидан ортиқ бўлса ортиқки, асло кам эмас. Шунинг учун бир йил, ўн йил бирга ўқиган ёки болаликдан бирга ўсган бирон-бир ўртоғининг хулқида, хатти-ҳаракатида кузатиладиган айрим ҳолатлар ҳозиргача ҳам Сизни ҳайрон қолдириши ёки одамлар бир умр бирга яшаб бир-бирларида қутилмаган ҳолатларни, хулқ-атвор ифодаланишини кўриши мумкин.

Булардан кўришиб турибдики, одамни тўла-тўқис билиб бўлмайди. Лекин бирга турмуш қуриб,

яхши яшаб кетиш учун лозим бўлган минимум билимларга эга бўлиш учун бўлажак турмуш ўртоқлар бир-бирларини қанча вақт билишлари керак? Кўпчиликда «қанча кўп бўлса шунча яхши-да», деган жавоб хаёлга келиши мумкин. Ҳақиқатан ҳам, никоҳгача танишиш муддатининг қисқалиги - мақсадга мувофиқ эмас. Бизнинг ўтказган тадқиқотларимиз оила қургунга қадар бир-бирларини бир ой ва ундан кам вақт билган эр-хотинлар миқдори ажрашиб кетган эр-хотинлар орасида кўпчиликни ташкил қилишини кўрсатди. Шунингдек, бир-бирларини оила қургунга қадар 5-10 йил ва ундан кўп вақт билишлари ҳам бўлажак эр-хотинларга бир-бирларига нисбатан ҳиссийликнинг ўтмаслашиб қолишига олиб келиши ҳам мумкин экан.

Психологик адабиётларда бўлажак эр-хотин сифатида бир-бирларини ярим йилдан бир йилгача билишлик муддати энг мақбул муддат, деб кўрсатилади. Бу вақтда йигит-қизлар бир-бирлари ҳақида нисбатан билиш мумкин бўлган билимлар, маълумотлар минимумига эга бўлишга улгуришлари мумкин. Албатта, бу вақтни ҳам идеал вақт деб ҳисоблаб бўлмайди. Бу ерда муҳими ёшлар бир-бирларини қандай жадалликда, қандай мақсадда, қандай восита, усуллар ёрдамида ва қандай «кўз» билан ўрганишлигидадир.

Оила мустаҳкамлигига ҳал қилувчи таъсир этувчи никоҳ олди омилларидан яна бири - ёшларнинг ўз оилавий ҳаёти ҳақидаги тасаввурларидир. Уларнинг қанчалик реалликка яқин бўлиши, шу оила мустаҳкамлигининг бош гарови ҳисобланади. Афсуски, ҳамма вақт ҳам ёшларимизнинг оилавий ҳаёт ҳақидаги тасаввурлари реалликка мос келавермайди, балки у аксарият ҳолларда реалликдан тубдан фарқ қилади.

Кўпчилик ёшларимиз, айниқса, муваффақиятли оилаларда тарбия топган ёшлар, оила қуриш арафасида бўлар экан аксарият ҳолларда ўзларининг бўлажак оилавий ҳаётлари учун ўз ота-онаси оиласини идеал қилиб оладилар. Чунки улар шу оилада тарбияланар экан, «эсларини таниганларидан буён» ота-онасининг низолашиб тортишганларини, бир-бирларини ҳурматсиз қилганларини эслай олмайдилар. Бундай оилаларда ота-оналар ҳам ўзларининг ўзаро муносабатларидаги нохуш жиҳатларини фарзандларига сездирмасликка ҳаракат қилдилар. Ёки уларнинг ўзаро муносабатларида рўй бериши мумкин бўлган низоли дамлар, бир-бирларига мослашиш жараёнлари никоҳнинг бошида, ҳали фарзандлари дунёга келмасларидан олдин бўлиб ўтиб кетган. Болалар эса улар турмушининг фақат яхши, тинч-тотув, аҳил-иноқлик, бир-бирларига нисбатан меҳр-оқибатли, ибратли жиҳатларидангина хабардор бўладилар. Шундай оила қуришни тасаввур қилган ёшларимиз, оила қурганларидан сўнг ўзлари кутгандек турмуш кечири олмасалар, никоҳнинг дастлабки энг нозик, мураккаб, қийин, янги ижтимоий вазиятлар, шароитлар, ролларга мослашиш, бир-бирларига мослашиш жараёнларида юзага келган қийинчиликлар, тўсиқлар, муаммолар олдида эсанкираб қолиб, оила қуришда «адашганликлари»дан шубҳаланиб қолишлари мумкин.

Шунинг учун ҳам ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашда оилавий ҳаёт, эр-хотин муносабатларини фақат бир ёқлама ва фақат яхши томондангина кўрсатавериш ҳам мақсадга мувофиқ эмас. Уни имкон қадар бутун борлигича: баланд-пасти-ю, ширин-аччиғи, роҳат-фароғати-ю, азоб-укубати, қоронғу кечалари-ю, ёруғ кундузлари билан кўрсатган маъқул. Шундагина ёшларимизда оилавий ҳаёт ҳақида нисбатан адекватроқ тасаввур шаклланиши мумкин.

Хулоса. Юқоридагилардан келиб чиқиб таъкидлаш мумкинки, севги, умумий қарашлар бирлиги ва қизиқиш, ёлғизликни ҳис қилиш мотивлари асосида қурилган оилалар мустаҳкам ва фаровон оилавий ҳаётни таъминлашда муҳим мотивлар сифатида намоён бўлар экан.

Ёш ўғил болаларнинг оилавий қадриятларга муносабати, уларни реал ҳаётда оила муҳити ва бошқа ижтимоий муҳит омиллари таъсирида идрок қилиш натижаларини ўрганиш оилада тарбияланаётган болаларнинг психологиясидаги муайян фарқ ва тафовутлар борлигини исбот қилмоқда. Лекин ўсмирлар ўзлари учун ижобий ўрнатилганга эга эканлиги ҳам аниқланди. Бунга кўра, уларнинг жамиятдаги ижтимоий хулқи қандай бўлишидан қатъий назар, айнан шу

даврда уларда соғлом тафаккур ва дунёқарашни шакллантириш учун оила ва жамият реал муҳит сифатида намоён бўлади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги “Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 3808-сон қарори
2. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие /Т. В. Андреева. - СПб.: Речь, 2004. - 244 с.
3. Каримова В.М. Оила психологияси: Педагогика олий ўқув юртлари талабалари учун дарслик. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2008.
4. Муратова Ш.Н. Ўсмир ёшдаги ўғил болаларни оилавий ҳаётга тайёрлашнинг ижтимоий жиҳатлари. ЎзМУ хабарлари 2020. {1/2/1} ISSN: 2181-7324.91-94 б.
5. Муратова Ш.Н. Отанинг фарзандлар билан ўзаро муносабати – психологияси. Услубий қўлланма. СамДУ тахририй-нашриёти, 2020 й., 57 б.
6. Муратова Ш.Н. Никоҳ олди омилларининг йигитларни оилавий ҳаётга тайёрлашдаги ижтимоий-психологик имкониятлари. БухДУ. № 3, 2021 “PSIXOLOGIYA” ILMIY JURNAL. 329-333.б.
7. Муратова Ш. Место психологической среды в семье по повышению активности студента в образовательном процессе //Кронос: психология и педагогика. – 2019. – №. 3 (20).
8. Norbovaevna M. S. Socio-Psychological Issues of Preparing Young Men for Family Life //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2021. – С. 83-85.
9. Norbovaevna M. S. Problems of youth for family life //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 10. – С. 282-291.
10. Norbobeovna S. M. MARRIAGE AGE AND NEGATIVE CONSEQUENCES OF EARLY MARRIAGE. – 2021.
11. Муратова Ш. Н. ОИЛА ПСИХОЛОГИЯСИ ФАНИ ДАРСЛАРИДА РАҚАМЛИ ТИЗИМДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТОМОНЛАРИ //Иқтисодиётда инновация. – 2020. – №. SPECIAL 2.
12. Muratova Sh.N. The place of the psychological environment in the family to increase student activity in the educational process/ Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) <https://www.tarj.in>. 2020. 8-10.
13. Ходжиева ф. о., Норбутаев ф. м. пути развития критического мышления подростков //international scientific review of the problems and prospects of modern science and education. – 2018. – С. 78-79.